

Szubjektív könyvrecenzió

Szabó Ferenc: *Hétszáz év után. Dante hite és teológiája – mai szemmel* (JTMR–Távlatok, Budapest, 2021)

Érdeklődéssel vettem kezembe a mindössze 168 oldalas könyvecskét, mert túl azon, hogy Ferenc pápa a *Candor lucis aeternae* kezdetű apostoli levelét – nyilván nem véletlenül – *Dante Alighieri* halálának 700 éves évfordulójára adta ki, kíváncsi voltam, hogy az aktuális témáktól hemzsegő mai korunkban, hétszáz év elmúltával mit is lehet írni a számomra lerágott csontnak tűnő Dantéről és híres művéről, a *Divina Commediáról*. A könyv olvasása alaposan meglepett, mert tartalma nem valamiféle szokványos jubileumi emlékezés, méltatás, hanem mai korunkat is felölelő újszerű történelmi visszatekintés, teológiai megközelítésben írt olyan irodalmi gondolatfüzér, amely számos újszerű kapcsolatot „fed fel”, s az eredeti – sokat vitatott – művet teológia-történelmi összefüggéseiben ismerteti. Ehhez aligha akadhatott volna avatottabb személy, mint Szabó Ferenc SJ, aki – maga is költő lévén – az irodalom, ám – teológiai doktor lévén – a teológia terültén is tiszteletre méltó jártassággal bír. Most bemutatott sokadik könyvét is úgy tárta fel az olvasónak, hogy azt a beavatott szakértők és laikusok egyaránt érthessék, benne örömeiket leljék.

A könyv jó példája annak, hogy a hányatott életű, a máglyahalál elől száműzetésbe kerülő Dante nyomán hogyan lehet elegáns könnyedséggel évszázadokat átívelni, ennek során a XIII. sz.-tól a II. vatikáni zsinatig, sőt Ferenc pápáig eljutni, az *Isteni színjátékot* az ókori filozófusok, az egykori kortársak, a skolasztikusok és az utóbbi két század teológusaival összevetni, miközben a szerző – személyes mondanivalója révén – mindvégig Szabó Ferenc maradhatott. A könyv rengeteg gondolatot ébreszt, ezáltal igazi meditációs csemege, amely pró és kontra érveket sugall anélkül, hogy az *Isteni színjátékot* újra el kellene olvasni, vagyis az írás olvasmányként önmagában is megáll.

Dante műve jó példája annak, hogy talán egyetlen szerzőt sem lehet igazán a szó szoros értelmében „megérteni”. Főként nem századok múltán. A legtöbb szerző véleményét írásába „csomagolja”, indítékait, „hátsó gondolatait” nem vagy csak rejtjelezve közli. A legtöbb olvasó vagy bíráló is önmagán keresztül, mint afféle szemüvegen át szemléli a művet. Minden vonatkozásban képtelenek vagyunk egymást teljesen megérteni, félek, hogy még magunkat sem igazán. Az igazán értékes munka az ismeretátadáson túl kérdéseket vet fel, az adott válaszok nem csak különbözőek lehetnek, de újabb kérdéseket is szülhetnek. (Erre talán a legjobb példa maga a Szentírás.) Mert minden értelmezésben egyúttal a „megszóltatott olvasó” egyénisége, világnézete, szemlélete is tükröződik. (Ez az ő saját szemüvege!) A fajsúlyos művek „hétszáz év múltán” még mindig újraértelmezhetők, talán mert nem egyértelműek. Dante műve csak halála után vált világhírűvé, ám a hétszáz éves retrográd értelmezése nem könnyű. A dantei mű ezen mélyértelmősége felfogható értéknek, de akár rejtvénynek is, amelynek többféle „megoldása” is van. A viharos életet és száműzetést átélő költő eposza ezáltal széles szellemi territóriumnak nyit kaput.

Elgondolkodtató s számomra impresszionáló, hogy a XIII. sz.-ban akadhettek olyan intellektuális, bátor emberek, művészek, irodalmárok stb., akik – látszólag – az egyház bírálóiként, ám inkább védelmezőiként (reformátoraiként) maradandót alkottak, s földi halhatatlanságukat megalapozták. Az átlagembert rendszeren már a harmadik generáció elfelejti! A művészek – alkotásaik révén – azonban nemritkán századokkal később is fennmaradnak, még akkor is (vagy talán éppen azért), ha nem feltétlenül értelmezhetők egyféleképpen. Minden alkotó (művész) – tudatosan vagy tudat alatt – önmaga és mások által is indítatva fejt ki egyéniségét, miközben

kortársaira, ám egyúttal az utókorra is egyfajta ihlető befolyást gyakorol, provokál.

Meglepő Dante témaválasztása és bátor szövege. Egyszerre hithű, ugyanakkor bírálója is kora egyes pápáinak. Valóban Luther elődjének tekinthető. Figyelemre méltó, hogy ezt a tevékenységet kora (egyháza) tolerálta?! Ma is vannak hasonló emberek, akikre oda kellene figyelnünk anélkül, hogy a világegyház egysége sérülne. E vonatkozásban Dante óta alig változott valami. Az egyháztörténetben a „nagy emberek” egyfajta világítótornyok, igazodási pontok (Platón, Arisztotelész, Bernát, Ágoston, Bonaventura, Aquinói Tamás stb.) vagy „próféták”, mint Joachim de Fiore, amelyekhez/akikhez mint fix cövekekhez mindig vissza lehet térni, tőlük tanulni, rájuk hivatkozni. Ők egyúttal egyfajta „hitelesítők” is, ami nem jelent tévedhetetlenséget. Őket jól kiegészítik az újabb kor teológusai (Henri de Lubac, H. U. von Balthasar, P. Teilhard de Chardin stb.). A mű időszerepét igazolja, hogy a költői elbeszélés az „újakat” is megérintette, amit érdekesen és sokoldalúan interpretál Szabó Ferenc, akinek ebben félszázadnyi – szinte utolérhetetlen – gyakorlata, ráérzése van. Mert a vélemények közti eligazodás tudománya felülmúlja a labirintusokban történő kiigazodásban való jártasságot.

Érdekes, hogy Dante, akárcsak Szolovjov a „világ egyesüléséről” álmodik (124. old.), mint ahogy a náciizmus felsőbbrendű civilizációja, a kommunizmus világ proletárjainak egyesülése (valamennyi részben hegeli alapon?), sőt a liberális ideológiára épülő mai globalizáció is ezt célozza. De a Gal 3,28 is azt írja, hogy „mindnyájan egyek vagyunk Krisztusban”, sőt az 1938-as eucharisztikus kongresszus himnuszában is az áll, hogy: „Forrassz egygé békességben minden népet s nemzetet!” Idesorolható a szintén idézett „Emberfia emberi birodalma” is (148. old.). Ugyanezen irányba „hajaz” Joachim „harmadik kora” s Hamza „Harmadik birodalma”. Csakhogy ezen „szép új világ” álma szertefoszlott. Ám ezeket mégis egyfajta belső sejtésnek, végső célnak érezhetjük a túlvilági közös boldogság elővételezésként.

A könyvvel kapcsolatos számos gondolatot vagy megjegyzést írhatnék még. Az olvasó a *Magyar Kurír* 2021. jún. 10-ei számában az író

vallomásaival is találkozhat. Címe sokat árul el: „*Van Isten, van örök élet, a többit majd meglátjuk*”. Amikor Dante a poklot a „reménytelenséggel” hozza összefüggésbe, egyúttal sejteti annak nem létezését, ami az Isten Szeretet voltával összeférhetetlen. (Ezen az alapon nevezi Ferenc pápa Dantét a „remény apostolának.”) De utalhatnak a keresztleetlen újszülöttek elkárhozására, aminek „feloldására” a II. vatikáni zsinatig kellett várni. Az Isteni színjátékban központi szerepet játszó Beatrice, az „Örök Nő” sokoldalú szimbóluma. Figyelemre méltó Teilhard megállapítása, hogy az evolúció során kifejlődő „emberi személyiség” rendelte a szerelmet a puszta szaporodás fölé. (Úgy gondolom, hogy a szexualitás Isten „szükségszerű ajándéka”.)

Dante művével kapcsolatban érdekesek Joachim és Hegel vonatkozásai. A könyv vége felé olvasható összefüggések izgalmasan aktuálisak (Moltmann, Fukuyama, Huntington, Ratzinger, Ferenc pápa stb.). A könyvre a koronát az utolsó fejezet („Dante próféta vagy reformátor”) teszi, amelyben a szerző újból Dantéra koncentrálva időszerepét s a keresztény REMÉNYSÉG megalapozottságát hangsúlyozza, amihez azonban az emberek (kiemelten a művészek, intellektusok) közreműködésére is szükség lenne, amiben Dante egyik megalapozó és ma is fenntartó szerepet kaphatna. Az „utóhang”-ot minden hívő számára megfontolásra ajánlanám, mert részben a mi kezünkben is van az emberiség jövője, ami talán soha nem volt annyira kétséges, mint napjainkban.

Az elektronikus lehetőségek korában sajnos a könyvek vonzereje csökken. Egyre több a könyv, köztük kiemelkedők is, míg mind kevesebb az olvasó. Ám a könyvet sohasem tudja pótolni a korszerű technika. Aki az elektronikus úton sohasem elérhető gondolatébresztő, fajsúlyos könyveket szereti, tud és akar történelmi távlatokban gondolkodni, a napi gondok elől képes egyfajta „szellemiben” menedéket találni, annak melegen ajánlom a szikrázóan művelt, 90. életévét betöltött, világot járt és tapasztalt, sokoldalú Szabó Ferenc SJ szerzetes író és vezető teológus hét évszázadon átívelő, párját ritkító könyvét olvasásra.